

Wat gehechtheid veroorzaakt R.C.Tampi

Prof. R.C.Tampi is National Lecturer van de Theosophical Society Adyar (TS) in India. Hij gaf deze voordracht op 27 december 2008 op de Internationale Conventie te Adyar, India.

Wie bent u?

Er wordt wel gezegd dat de mens de kroon op de schepping is. De aloude leraren van India beschouwden mensen als de 'kwekelingen van onsterfelijkheid' en belichamingen van *ananda* of gelukzaligheid. Paradoxaal genoeg wordt het menselijk leven meestal gezien als een zee van worsteling (*bhava sagara*). Geluk in het leven is verworven tot slechts een korte pauze in het lange drama van pijn. De reden voor deze hachelijke menselijke situatie is dat de mens in feite een amfibie is. Het Griekse woord *amfibios* betekent een dubbelleven te leiden. Aan de ene kant is de mens een belichaamde geest die de potentie heeft tot het onderzoeken van de hele 'ruimteloze en tijdloze wereld van het universele Denkvermogen'; aan de andere kant is hij ook een zeer zelfbewust en egocentrisch wezen. De mens kan dus kiezen: of centrifugale expansie naar het transcendente goddelijk bewustzijn, of centripetale samentrekking, bijeenkomend in een kunstmatig centrum dat wordt geproduceerd door zijn egocentrische gedachten en ervaringen. Geen wonder dat Kahlil Gibran bekende: *Slechts eenmaal was ik sprakeloos. Dat was toen iemand mij vroeg: 'Wie bent u?'*

Het verloren paradijs

Volgens het verhaal in *Genesis* genoot de mens vroeger onsterfelijkheid en zuivere gelukzaligheid in de tuin van Eden. Toen hij de verboden vrucht van kennis at, werd hij gestraft door God. Als gevolg daarvan werden de eerste man en de eerste vrouw zich voor de eerste keer bewust van hun afgescheiden zelf en werden zij verbannen uit de gelukzaligheid van eenheid naar een leven van tweeheid en lijden, eindigend in een stoffige dood. Zo begonnen, met het begin van zelfbewustzijn ofwel egoïsme, de worstelingen en het lijden van de mens. Zijn val uit de hemel symboliseert zijn afdaling in verdriet en dood, door het gevoel van afgescheidenheid en ik-gerichtheid. De mens is echter waarlijk een straal van de Universele Geest gelijk een straal die is voortgekomen uit de zon. Het menselijk leven splijt en verstrooit die eenheid.

*Het ene blijft, het vele verandert en gaat voorbij;
Het hemelse licht schijnt eeuwig, de schaduwen van de aarde vliegen weg;
Het leven, als een koepel van veelkleurig glas,
Verkleurt de witte straling van de eeuwigheid (Shelley, Adonais).*

De echte mens blijft altijd puur, altijd wakker en altijd vrij, het opperste Zelf.

Avidya (illusie)

Wat de mens denkt dat hijzelf is, of 'mijzelf' noemt, is een grove illusie. De 'ik-heid' die de dualiteit heeft geschapen is slechts het product van het denkvermogen. Deze illusie is het resultaat van onwetendheid of *avidya*. Het gevoel van een afgescheiden 'ik' wordt op een vasthoudende manier hemzelf en produceert een sterke, maar valse identiteit. Hij is zo verschanst in een nauw, egoïstisch zelf, dat hij niet in staat is het bestaan van een echt Zelf voor zich te zien dat daarvan verschilt. Het verhaal gaat dat een Ier onschuldig aan de priester van zijn parochie vroeg: 'Als ik sterf, dan ligt mijn lichaam in het graf, en mijn ziel gaat naar de hemel; maar waar ben "ik" dan?'

Walt Whitman zegt dit over het persoonlijk zelf of de persoonlijkheid:
*Die schaduw, mijn evenbeeld,
die heen en weer loopt, op zoek naar middelen van bestaan,
babbelend, marchanderend:
hoe vaak tref ik mezelf aan
terwijl ik ernaar sta te kijken, waar hij fladdert;
hoe vaak vraag ik me af en twijfel
of ik dat echt ben.*

Het zelf verkleurt en versluiert het zuivere bewustzijn en verlaagt zich tot een staat van wereldsheid en materialisme. Zo benadrukte een groot leraar: *Wij moeten allemaal afstand doen van ons eigen ego, het illusoire schijnbare zelf, om ons ware Zelf te herkennen in een transcendentiaal goddelijk leven (The Mahachohan's Letter).*

Wanneer het besef er is van één non-duaal Zelf, voorbij het fenomenale bestaan, dan kan daarnaast geen bewustzijn van afgescheidenheid bestaan. Niemand kan denken aan kou in het vuur, of aan onsterfelijkheid en vrijheid van ouderdom met betrekking tot het (vergankelijke) lichaam (Sankara, *Upadesa Sahasri*).

Eindeloze bezoeken en misère, veroorzaakt door het gevoel van afgescheidenheid, maken het leven tot een zee van aangrijpende problemen waarin de mens spartelt.

*'t Leven, dat gij prijst is een lange doodstrijd.
Enkel blijft het leed (Edwin Arnold, Het licht van Azië, VIII).*

Avidya (illusie) is de onderliggende oorzaak van dit alles. Verblind door illusie beschouwt de mens het niet-eeuwige als eeuwig, het onzuivere als zuiver, kwaad als goed, non-Atman (het afgescheiden zelf) als Atman (het Universele

Zelf). *Avidya* leidt tot *asmita* of 'ik-heid', zelfzucht of egoïsme, van waaruit aantrekking en afstoting voortkomen. Hieruit volgt *abhinivesa*, of hang naar het leven. De oorzakelijke wortel van alle aandoeningen is *abhinivesa*, het zich vastklampen aan het leven, verlangen naar continuïteit, of de onstiltbare begeerte om iets te worden. Er wordt naar verwezen door de Boeddha als *tanha* of *trishna*, hunkering. De vonk van hartstocht vlamt op als *trishna*, 'hebzucht en dorst naar dingen', wanneer 'zintuigen en zintuiglijke voorwerpen door elkaar lopen'.

Gehechtheid of voorliefde voor sensuele ervaringen ontstaat door de illusie van een afgescheiden zelf. De gehechtheid verdwijnt wanneer men het bestaan ontkent van een afgescheiden persoonlijk zelf of 'ik'.

Het Goddelijk Zelf en het persoonlijk zelf

Ananda of gelukzaligheid is de toestand van het ware Zelf. Dit opperste Zelf is alomvattend, onpersoonlijk, niet egoïstisch en goddelijk. Onwetend van de waarheid dat hij zelf het Goddelijk, Universele Zelf is, identificeert de mens zichzelf met het enge, afgescheiden, persoonlijke zelf. De serieuzere gevechten in het leven vinden niet plaats op enige geografische locatie, op enig historisch moment. Het slagveld is het enge zelf op zich.

Een groot leraar wees op de niet-permanente en illusoire natuur van het zelf: *Maar wat is het Zelf? Niets dan een tijdelijke gast, wiens zorgen alle veel weg hebben van een luchtspiegeling in de grote woestijn (De Mahatma Brieven aan A.P.Sinnett, bladzijde 293)*. Als we diep in onszelf zoeken, ontdekken wij dat ons lager zelf vooral een mengeling is van egoïsme en veel voorkomende neigingen van het denkvermogen. Zelfs moderne wetenschappers hebben het hierover. Julian Huxley, H.G.Wells en G.P.Wells besluiten hun boek, *The Science of Life*, aldus: *De westerse mysticus en de oosterse wijze merken het sterke effect van bevestiging in de moderne wetenschap en de alledaagse lering van praktische moraliteit: beide leren dat 'zelf' een methode is, niet een doel*.

Gehechtheid

Gehechtheid is een bijverschijnsel van het illusoire zelf. Het Sanskriet equivalent van 'gehechtheid' is *mamathva*, dat betekent 'mijnheid', omdat *mama* 'mijn' betekent. Het laat dus zien dat gehechtheid voortkomt uit het 'zelf'. Het kan ons leven grondig in de war sturen, daar het een reeks verwoestende gevolgen in gang zet. Sri Krishna legt dat uit aan Arjuna (*Bhagavad Gita* II.62,63): *Als een mens blijft denken aan de zintuiglijke prikkels, ontstaat gehechtheid; gehechtheid brengt verlangen voort en uit verlangen wordt boosheid geboren. Boosheid verwart de geest, waardoor vervolgens het geheugen wordt verstoord. Als het geheugen faalt, gaat het vermogen tot oordelen verloren. Dan raak je verdwaald en is je leven volledig in verval*. Dit is als een reeks ontploffingen van toenemende verwoestende kracht die tot niets anders leidt dan tot de vernietiging van menselijke deugden. Dit komt echter heel veel voor in het leven.

Er zijn twee kanten aan de medaille: aantrekking en afstoting, of gehechtheid en aversie, van de zintuigen ten opzichte van hun respectievelijke zintuiglijke doelen: het hoort zo bij menselijk gedrag. Laat niemand onder die heerschappij terechtkomen, het zijn struikrovers (*Bhagavad Gita*, III, 34).

Uit gehechtheid komen verdriet, begeerte, dorst, geweld en angst voort. Dus stelt de *Dhammapada* dat vrijheid van gehechtheid de nobelste is onder de *dharma's* (religieuze leringen). *Akkers worden geteisterd door onkruid; deze mensheid wordt geteisterd door gehechtheid* (XXIV.23).

Men kan gehecht zijn aan verschillende dingen. Er kan gehechtheid bestaan aan personen, aan voorwerpen, ideeën, posities, bezit, enzovoort. Gehechtheid impliceert altijd een onontkoombare afhankelijkheid. Het betekent 'ik kan niet zonder'. Sommige verschijningsvormen ervan zijn hunkering, zich vastklampen, angst voor verlies, verlangen om te bezitten, bikkelhard egoïsme, afgunst, enzovoort.

Er is nog een belangrijke kant aan gehechtheid. Omdat gehechtheid altijd verbonden is met het persoonlijke zelf, veroorzaakt zij karma. Mahavira onderwees: *Gehechtheden en aversies zijn de basale oorzaken van karma en karma komt voort uit misleiding...* Zelfs de meest geïsoleerde, machtige vijand veroorzaakt niet zoveel schade als ongecontroleerde gehechtheid en aversie. Door gehechtheid pleegt iemand diefstal, gaat hij zich te buiten aan seks en verlangt hij naar onbepaald hamsteren. Gehechtheid is *himsa*, afwezigheid van gehechtheid is *ahimsa* (geen leed berokkenen).

Het moeilijkste is omgaan met vrijheid van gehechtheid ten opzichte van mentaal bezit. Gehechtheid aan kennis, vooral conceptuele kennis, is slavernij. In de praktijk van Zen verzaakt men voortdurend de natuurlijke begeerte naar conceptuele kennis. Johannes van het Kruis dringt ook aan op onthechting van gedachten, ideeën en gevoelens van God. Non-conceptuele kennis is een heel nieuwe manier van weten.

Of gehechtheid nu sterk is of niet, zij is de voornaamste belemmering voor spirituele vooruitgang. Johannes van het Kruis wijst erop: *Het maakt niet uit of het nu een sterke ijzeren draad is of een dunne, fijne draad die de vogel bindt, als die de vogel echt vastheeft, want totdat de band verbroken is, kan de vogel niet vliegen. Zo kan de ziel die vastgehouden wordt door de banden van menselijke affectie, hoe gering ook, zich zolang deze bestaan geen weg banen naar de vrijheid.*

De mens die gehandicapt wordt door gehechtheid spant zich tevergeefs in voor spirituele vooruitgang. Het verhaal van de roeier die de hele nacht roeide is tekenend voor deze waarheid. 's Ochtends ontdekte de roeier dat de boot precies lag waar ze lag toen hij de avond ervoor was gaan roeien. Pas toen beseftte hij dat het touw waarmee de boot aangemeerd lag, niet losgesneden was. Zolang men gehecht blijft, komt men niet tot spirituele vooruitgang.

Kabir zegt: *De toegewijde zoeker is hij, die in zijn hart de dubbele stromen van liefde en ongehechtheid vermengt, zoals het vermengen van de stromen van de Ganges en de Jumna.* Totdat wij een einde maken aan speciale gehechtheid, kan er geen liefde bestaan voor God met het gehele hart, het gehele verstand en de gehele kracht, en evenmin universele liefde voor alle schepselen omwille van God.

Begeerte

Net zoals gehechtheid voortkomt uit de illusie van een afgescheiden, persoonlijk zelf, ontstaat begeerte uit gehechtheid. Beide zijn onderling onontwarbaar verbonden. Elke ervaring laat in het denkvermogen een herinnering aan het verleden achter, met verwachtingen over de toekomst. Deze hebben geen bestaansrecht, behalve in het denkvermogen, en dus zijn zij onwerkelijk. Toch verlangen wij ernaar, met de onvermijdelijk eraan verbonden frustratie. Shelley schildert zo 'n beeld van de mens, *...wij kijken naar wat er tevoren en erna gebeurde, en verlangen naar wat er niet is (Ode to a Skylark).*

Begeerte is een dwingende impuls om een ding of een ervaring te bezitten. Goethe beschrijft het als volgt: *...van begeerte struikel ik naar bezit, en in bezit lijd ik aan begeerte (Faust).*

De toestand van de mens wordt vaak vergeleken met die van een kikker, gevangen in de bek van een slang. Het lichaam van de kikker is al opgeslokt door de slang; alleen zijn kop blijft buiten de slangenbek. Zelfs in die situatie worstelt de kikker nog om een vlieg te vangen. Op een dergelijke manier zijn op handen zijnde dood vergetend, worstelt de mens naar bezit.

Alle restindrukken van het denkvermogen betreffen voorbijgaande dingen en het verlangen dat eruit voortkomt, eindigt logischerwijs in een onvermijdelijke teleurstelling. Het besef van deze waarheid kan ons bevrijden van lijden. Net als een boom, wanneer hij is omgezaagd weer uitbot wanneer de wortels niet verwijderd worden, komt lijden keer op keer terug, als het residu van dorst ernaar niet wordt weggenomen (*Dhammapada*, XXIV, 5).

Als we voorwerpen van begeerte najagen, rennen wij zoals het dorstige hert de luchtspiegeling in de woestijn najaagt, omdat hij ten onrechte denkt dat daar water is. Zo waarschuwt *Aan de voeten van de Meester (Drie Wegen, Eén Pad*, bladzijde 206): *Bedenk dat elk zelfzuchtig verlangen bindt, hoe hoog het beoogde doel ook mag zijn, en zolang je het niet uit de weg hebt geruimd, ben je niet helemaal vrij om je aan het werk van de Meester te wijden.* En *Licht op het Pad* meldt: *Begeerte overwonnen te hebben is geleerd te hebben hoe het zelf te gebruiken en te beheersen.*

*Er is geen verdriet dat niet wordt veroorzaakt door begeerte: welk verdriet ontstaat uit zichzelf en komt niet voort uit begeerte? Zintuigen en voorwerpen vermengen zich en ontsteken de snelle vonk van de passie. Aldus brandt **Trishna**, lust en dorst naar dingen (Het licht van Azië, VIII).*

Zo laat de Boeddha zien hoe het contact van de zinnen met de voorwerpen van zintuiglijke waarneming de vonk van de hartstocht doet oplaaien en lust en dorst naar dingen doet ontbranden. Krishnaji (Krishnamurti) wees ook op de opeenvolging van sensatie, gedachten en beelden die leiden tot begeerte.

Al naar gelang de heftigheid van de hartstocht die erdoor ontvlamt, neemt begeerte verschillende gradaties van verwoestende vormen aan, zoals wens, aspiratie, eetlust, ambitie, hebzucht, wellust, dorst, hartstocht, bevlieging, hunkering en manie.

De neiging om alles te pakken te krijgen dat in onze buurt komt is de bron van onze misère. Ofschoon alles onbestendig is, grijpen wij er wanhopig naar. Wij worstelen om zintuiglijke genietingen vast te houden zonder ons bewust te zijn van hun vluchtigheid. *Dit zingenot van aarde en zelfs hemel, weegt niet eens één zestiende van de diepe vreugde van het ophouden van begeerte (Yoga-Bashya, 11.42).* Vandaar dat Epicurus adviseerde: *Als u iemand gelukkig wilt maken, voeg dan niets toe aan zijn rijkdom, maar neem iets weg van zijn begeerten.* Begeerte wordt nooit beëindigd door haar te bevredigen. Dan ontvlamt zij alleen maar, zoals vuur waarop olie wordt geworpen om het te doven (*Bhagavata, IX.19*).

Het losmaken (loslaten)

Het enige tegengif voor gehechtheid is het losmaken. Loslaten is in de wereld zijn, maar niet van de wereld. De lotusbloem is hiervan een mooi voorbeeld: zij is altijd in het water, maar het water blijft niet aan haar kleven. Om vrij te zijn van de slavernij van een voorwerp dat plezier geeft, moeten we het als een baksteen laten vallen. Tot de discipel die de Boeddha benaderde met geschenken in beide handen sprak hij: 'Laat maar vallen.' De discipel liet de geschenken uit zijn ene hand vallen. De Boeddha herhaalde: 'Laat maar vallen.' De discipel liet ook de geschenken uit zijn andere hand vallen. De Boeddha drong aan: 'Laat maar vallen.' De discipel beseftte de betekenis van de boodschap en liet het ook verdwijnen uit zijn denkvermogen: hij bereikte vrijheid.

Wanneer iemand gelooft dat hij een kostbare steen bij zich heeft, bewaakt hij die angstvallig en bewaart hij hem goed. Zodra hij weet dat het een waardeloos stuk steen is, gooit hij het weg: een kwestie van onderscheidingsvermogen, of *viveka*.

Zoals de *Dhammapada* adviseert moet men genegenheid uit het zelf trekken, even moeiteloos als een waterlelie in de herfst. De manier om van alles te genieten is nergens aan blijven hangen. Leren gelukkig te leven is leren loslaten.

Onze pogingen om de belangrijkste te zijn in bezit, macht en roem maken ons leven ongelukkig. Lao Tze zegt: *Hier zijn mijn drie schatten. Bewaak en bewaar ze! De eerste is medelijden, de tweede matigheid en de derde de weigering om de voorste te zijn van alle dingen onder de hemel.*

Een geleerde reiziger vond toevallig een pakje op zijn weg. Toen hij het opende, zag hij dat het een paar kostbare stenen bevatte. Hij hield het bij zich. Op een dag benaderde een arme man hem om hulp. De geleerde man gaf hem de kostbare stenen. Aanvankelijk was de arme man heel gelukkig. Al gauw maakte hij zich zorgen dat de kostbare stenen gestolen zouden kunnen worden. Na enige tijd wilde hij rijker worden door meer rijkdom te vergaren. Dit alles kostte hem zijn gemoedsrust; hij was zo van streek dat hij de kostbare stenen terugbracht naar de geleerde man, en hem vroeg deze schat terug te nemen en hem in plaats daarvan die gemoedstoestand te geven die hem ertoe gebracht had om er afstand van te doen.

Het gaat om beheersing van het Zelf. Edmund Burke zei: *Als wij de baas zijn over onze weelde, zijn we rijk en vrij; als onze weelde ons de baas is zijn we wel heel arm (Letter on a Regicide).*

Als wij ons richten op spirituele vooruitgang terwijl wij vast blijven houden aan wereldse macht en roem, is het een oefening in futiliteit, en zoals Jalal-ad-Din Rumi laat zien is het ook belachelijk: *Op een dag, terwijl hij op zijn troon zat, hoorde de nobele Ibrahim geluid, lawaai en kreten vanaf het dak. Ook hoorde hij zware voetstappen op het dak van zijn paleis. Hij zei tot zichzelf: 'Wiens zware voetstappen zijn dit?' Hij schreeuwde uit het raam, 'Wie is daar?' De bewakers, geheel in de war, bogen hun hoofd en zeiden: 'Wij zijn het, we lopen onze ronde en zoeken.' Hij zei, 'Wat zoeken jullie?' Zij zeiden, 'Onze kamelen.' Hij zei, 'Wie zoekt er nu naar kamelen bovenop een huis?' Zij zeiden, 'Wij volgen uw voorbeeld. U zoekt eenwording met God, terwijl u op een troon zit.*

Ontken het zelf, ter wille van het Zelf

Jammer genoeg is het moderne principe van geluk gelegen in het onmiddellijk realiseren van elke begeerte. De mens heeft vrijheid van religieuze en seculiere onderworpenheid verworven. Hij moet echter nog de grotere vrijheid bereiken om zichzelf te zijn, en om volledig wakker te zijn.

Gehechtheid is in tegenspraak met een theosofisch leven. Theosofie is de grote verzaking van het zelf, onvoorwaardelijk en absoluut, in denken en handelen. Een theosoof leeft niet voor zichzelf, maar voor de wereld. Wij moeten afstand doen van al het persoonlijke.

Eigenbelang is de deur die de ander buitensluit, zei J. Krishnamurti. In zijn op één na laatste voordracht in Madras op 1 januari 1986 hielp hij ons herinneren: *Als er enig soort van gehechtheid bestaat, kan het andere niet bestaan. Het andere is liefde.*

Uit: *The Theosophist* van februari 2009
Vertaling: Anne Myrthe Iken